

Ko je strast še žgala Loko ...

O mestnem požaru leta 1660,
sojenju požigalcema ter njunem (ne)kaznovanju

Izvilleček

O velikem loškem požaru leta 1660 zapisi razkrivajo zanimivo vprašanje o podobi delovanja oblastnih struktur pri iskanju vzrokov in kaznovanju krivcev ter zagotavljanju javnega reda. Požar je izbruhnil v prostorih mestne kruharne, iz malomarnosti pa sta ga med prešuštvovanjem povzročila Sebastijan Perko in njegova dekla Maruša. Njo je deželno sodišče le za prešustvo kaznovalo z izgonom iz sodnega pomerija, Perko pa je še pred sodbo dosegel premestitev na deželnoglavarsko sodišče v Ljubljani. Sodišče je namreč uspel prepričati, da je že bil obsojen na prvi stopnji. Po nekaj mesecih se je rešil obtožb, mestu Škofja Loka pa je bilo naloženo, da se z njim poravna glede odškodnine za žalitve in duševno trpljenje. Ker je bil Perkov zahtevek previsok, so mestni svetniki prosili notranjeavstrijsko vlado za pravico do pritožbe. V prošnji so skušali zmanjšati svojo vlogo pri Perkovi aretaciji in se izogniti plačilu odškodnine. Razpleta ne poznamo, najbrž pa je na koncu prišlo do kompromisa.

Abstract

When passion ignited Škofja Loka

About the town fire in 1660, the trial of the incendiarys and their (non)punishment

Records relating to the great Škofja Loka fire of 1660 reveal an interesting aspect of the functioning of authority structures in seeking the causes, punishing the guilty and ensuring public order. The fire broke out in the premises of the town bakery, caused by the negligence of Sebastijan Perko while adulterating with his maid Maruša. The district court merely punished them for adultery by expulsion from the town precincts but, even before the judgement, Perko had succeeded in having the case transferred to the provincial governor's court in Ljubljana by persuading the court that he had already been convicted at first instance. After several months, the charges were revoked, and the town of Škofja Loka was required to settle compensation with him for insult and mental suffering. Because Perko's demand was too high, the

town councillors asked the Inner Austria Government for the right to appeal. In the request, they tried to minimise their role in Perko's arrest and to avoid paying damages. We do not know how the dispute ended, probably in a compromise.

Vsako mesto je vsaj enkrat v zgodovini temeljito opustošila ognjena stihija. Škofjo Loko v njenem prvem tisočletju celo večkrat in temeljito. Urbanistična zasnova mesta z ozkimi uličicami, hiše s škodlastimi strehami, lahko gorljivi gradbeni materiali, neustrezna kurišča in dimniške naprave in pomanjkanje protipožarnih sredstev so kar klicali ogenj v mesto. Več zanesljivih vesti o ognjenih ujmah v Škofji Loki v zapisih najdemo šele od 15. stoletja naprej, o manjših požarih pa kronisti niso izgubljali besed. Valvasor je omenil le dva večja požara: o tistem, ki je leta 1458 baje uničil celo mesto in nunski samostan, je zapisal le, da ga je po zavzetju mesta zanetila vojska Jana Vitovca. Tudi edinemu požaru iz njegovega časa ni namenil veliko besed: požar je izbruhnil na praznik sv. Janeza (24. junija), leta 1660, njegove posledice pa je na drugem mestu omenil ob posvetitvi nove nunske cerkve (namesto požgane) leta 1669.¹

Uradnih zapisov o požarih in protipožarni obrambi v Škofji Loki iz tistih desetletij je razmeroma precej. Nekaj jih je leta 1894 objavil Franc Kos, denimo poročilo loškega oskrbnika Franca Matije pl. Lampfritzheima freisinškemu škofu Albrehtu Sigmundu o požaru, ki je 17. aprila 1661 upepelil pet hiš pri starološki župnijski cerkvi, s predlogom o pripravi gasilskega orodja, ter škofov odgovor in navodilo o pripravi seznama in predračuna za orodje.² Pavle Blaznik je omenil še starejša poročila o slabi pripravljenosti mesta na boj s požari, načrte za oskrbo cisterne na loškem Placu z vodo s pobočij nad gradom (od leta 1549), zapise o požarih leta 1656³ in 1658 ter o neuresničevanju ukazov loškega oskrbnika za požarno varnost. V takih razmerah je bilo lahko brez velike jasnovidnosti vsak dan pričakovati katastrofo. Ta se je res (spet) zgodila 7. oktobra 1660 zvečer, ko je ogenj uničil precejšen del zgornjega trga: skupaj kar 35 meščanskih hiš, kapelo sv. Trojice v nekdanji Schwarzovi hiši in samostan klaris s cerkvijo. Škode mesto še več desetletij ni popravilo.⁴ Blaznik se v okoliščine izbruha tega požara in tudi drugih ni spuščal – malo zaradi zasnove svojega dela kot zaradi nenavadnosti okoliščin, ki niso sodile v okvir njegove raziskovalne paradigme. Tako pa zgleda, kot da je ogenj nastal sam od sebe. Prav o vzroku pa vir, iz katerega je Blaznik črpal podatke, zelo veliko pove. Vse zapise si velja zato še enkrat ogledati in ovrednotiti, pa nam bo slika o loških meščanih, njihovem življenju in pravnih običajih, tudi glede prikritih plati njihovega življenja v daljni preteklosti, še bolj jasna.

1 Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 36.

2 Kos, *Doneski*, št. 466 in 467.

3 Ta požar je 24. aprila uničil več hiš in pristav, tudi tisto, ki jo je imel nekdanji loški oskrbnik Korbinijan Fürnpfeil (Blaznik, Iz življenja loškega plemstva v 17. stoletju, *Loški razgledi* 23/1976, str. 36–37).

4 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 313–314.

Votivna slika Škofje Loke v požaru 1698. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

O požaru govorijo zapisi dveh provenienc. Del prve je prošnja za pravico do pritožbe (to je omenil Blaznik), ki jo je spomladi 1661 mestni svet poslal notranje-avstrijski vladi v Gradec. Šestnajst strani dolga kopija prošnje v freisinškem arhivu, ki jo je mesto v vednost poslalo tudi svojemu gospodu, ni datirana.⁵ Poleg prošnje, še dveh izvirnih dopisov mesta škofu Albrehtu Sigmundu in dopisa kranjskega deželnega glavarja Wolfa Engelberta grofa Auersperga mestnemu svetu iz februarja oziroma marca 1661 je v Freising prišla tudi nedatirana kopija specifikacije stroškov in odškodnine, ki jih je od mesta terjal povzročitelj požara zaradi neupravičene aretacije.⁶ Vsebinsko dopolnilo tem zapisom so zapisi o zaslišanju povzročiteljev požara v protokolu deželskosodnih in malefičnih pravnih v Škofji Loki iz let 1649–1661.⁷

Ti zapisi sicer ne dajejo odgovorov na vsa vprašanja o požaru, denimo o resničnem obsegu oziroma »popolnem opustošenju zgornjega trga«, kot so se skoraj vedno glasili ohlapni in pogosto pretirani opisi mestnih požarov. Glede na dejstvo, da so v kratkem orisu škode mestnega sveta v požaru leta 1660 konkretno omenjeni le kapela sv. Trojice (v hiši Mestni trg 38) in nunski samostan, nelokalizirano pa še »35 najlepših hiš«, je jasno, da je požar pustošil predvsem po poslopih na obeh straneh zgornjega trga (Plac) in še med hišami v Klobovsovi ulici.

5 BayHStA, HL-4, fasc. 34, mapa 157E, nepaginirano.

6 BayHStA, HL-4, fasc. 34, mapa 157D, nepaginirano.

7 ARS, AS 783, knjiga 65, zapisi zaslišanij z dne 29. oktobra ter 3., 5. in 9. novembra ter izrek sodbe z dne 22. novembra 1660.

Največ škode sta utrpela nunski samostan in samostanska cerkev, ki so jo dale nune pozidati na istem mestu (najprej so nameravale graditi drugje) v letih 1661–1663; dela so bila končana šele leta 1669.⁸ Očitno pa v celoti ni pogorel niti rotovž, kjer je požar izbruhnil. Pomisleke o katastrofi potrjujejo tudi druga dejstva: še danes cela vrsta hiš na Placu kaže poznogotske gradbene ostaline, ki jih v primeru popolnega uničenja in izgradnje povsem novih hiš te ne bi več imele. Drugo vprašanje, ki je za strukturalno zgodovino sicer postranskega pomena, zadeva podobo delovanja oblastnih struktur pri iskanju in kaznovanju krivcev za požar, preprečevanju podobnih dogodkov ter zagotavljanju javnega reda in miru. V takih primerih se nam znova razkriva slika (ne)spособnosti kaznovanja pretkanih, z odvetniki podprtih kriminalcev, ki so, kljub dokazom, zaradi moralno dvo-mljivih, a legalnih pravniskih mahinacij od mesta celo terjali odškodnino. Z drugimi besedami: tista osuplost, ki preveva moderno slovensko družbo ob spremljanju z minimalnim razumom sprtih sodnih zgodb, ni novost – je le posledica večnega nesporazuma – naivnega zaupanja v pravičnost in pravno ureditev. V Škofji Loki so take travme doživeli mestni svetniki in sodnik ravno med razčiščevanjem krivde za požar v letih 1660–1661, vsi meščani pa kot davkoplačevalci in prisilni plačniki sodnih stroškov.

V četrtek, 7. oktobra 1660,⁹ je med 22. in 23. uro (svetniki so nočni čas dramatizirali s patetičnim »v najglobljem spanju«) izbruhnil požar v »zadnji sobici ali šupi na rotovžu« (*hinter stibell oder heüpoden am rathhaus*) oziroma v prostorih mestne kruharne. To je bil prostor mestnega »kruhovskega komornika« (*brot-kammerer*), ki ga je tedaj (po požaru seveda ne več) opravljal neki Sebastijan Perko. V 19. stoletju je v mestu živel več hišnih gospodarjev s tem priimkom. Zdi se, da je bil konec 18. stoletja njegov daljni potomec neki Valentin, ki je imel hiši v Karlovcu, na Kopališki ulici 27 in Spodnjem trgu 16. Hišno ime »Perkus« je imela tudi kasneje porušena hiša na Spodnjem trgu ob obzidju.¹⁰ Perkova mestna služba ni bila nepomembna, čeprav ni sodila v vrh fresinško-loških uradov,¹¹ zato je razumljivo, da so bili komornikovi uradni prostori in kruharna od njene ustanovitve (v začetku 17. stoletja) kar v zadnjem delu rotovža (Mestni trg 35), nasproti hiš v Klobovsovi ulici.¹² Funkcija se je uveljavila šele po letu 1652, ko so se loški mestni peki organizirali v samostojen ceh, da bi se ubranili pred nelojalno

8 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 339; Golob, Stavbni razvoj in zgodovina nunskega samostana v Škofji Loki, str. 155, 157–158.

9 V datumu se je Valvasor zmotil.

10 Štukl, *Knjiga hiš I*, str. 29; Štukl, *Knjiga hiš II*, str. 98.

11 Toda še sredi 18. stoletja so pristojbine kruharne letno v mestni proračun prinesle 78 gld., kar je bilo več od stražarine, mesnic, stojnin, ribolova, glob ali taks za pridobitev mestnih pravic; skupaj je kruharna prispevala 4,6 % (brez upoštevanja mitnine). Z letnim prispevkom je mesto npr. lahko plačalo mestnega sodnika ali pisarja in vse druge nižje mestne uradnike (Blaznik, *Škofja Loka*, str. 321–322).

12 Štukl, *Knjiga hiš II*, str. 69.

konkurenco. Od takrat so peki kruh morali oddajati v kruharno, kjer je komornik nadzoroval kakovost in težo izdelkov ter jih nato dajal v prodajo.¹³ Kruharna načelno ni bila požarno kritična točka, saj se tam ni nič peklo, niti ni v njej nihče stanoval. Kritičen pa je bil njen tedanji predstojnik Perko.

Perko je bil leta 1660 poročen možak srednjih let. Imel je že odrasla otroka, poročeno hčer in sina Janža (Luko), ki je bil tedaj odvetniški pomočnik v Ljubljani.¹⁴ Družina, še živa žena, ugled in funkcija ga niso ovirali, da ne bi iskal druge ženske družbe zunaj domače hiše. To je bila večna razvada tudi na Loškem, kar so skozi stoletja izpričevali zapisi o sojenjih loškim podložnikom in meščanom za razne spolne delikte. O Perkovi naklonjenosti mladim deklam se je po mestu v resnici že dolgo šušljalo. 1. junija 1660 pa sta se mu pogled in roka ustavila še na domači dekli Maruši, samski hčerki predmestnega slamokrovca. Maruša je (oktobra in novembra 1660) na zaslišanjih na deželskem sodišču potrdila, da je z njim zaradi obljubljenega denarja spolno nečistovala v kruharni (običajno zvečer) trikrat, preden se jima je četrtrič usodno zalomilo. 7. oktobra jo je Perko z obljubo, da jo bo peljal na cerkveno proščenje na Reko (gotovo je mislil na izlet k romarski cerkvi na Trsatu), spet pregovoril v greh na znanem mestu, ob znanem času in na znan način, kot se danes temu strokovno reče. Tako sta se že v temi, med sedmo in osmo uro zvečer, odpravila v kruharno. Perko je nosil »luč« (svečo ali leščerbo), ki jo je postavil na tram. Maruša s seboj ni imela ničesar. Kot v slabem filmu sta ljubimca med ljubezenskim tresenjem zadela tram in luč je padla na tla, ki so bila nastlana s slamo ter senom. Perko je svetilo sicer takoj pobral, a se je ogenj v senu že preveč razplamtel, da bi ga bilo mogoče povsem pogasiti. Tu se moramo posvetiti časovni in vsebinski nedoslednosti v Marušini izjavi: začetek zabave je postavila pred osmo uro, požar pa je uradno izbruhnil vsaj dve uri pozneje. Bolj ali manj brez trdnih dejstev, a s toliko večjim veseljem, lahko špekuliramo o dveh razlagah: o dolgem trajanju spolnega odnosa preden je luč med deseto in enajsto uro zanela požar, ali pa o tem, da je Perko res uspel začasno zatreti plamene, saj sta baje nadaljevala z zabavo (*damit fortgangen*), kot je kasneje dejala Maruša. Kruharno, gorečo ali nedotaknjeno, sta zapustila, ne da bi ju kdo videl.

Marušo je slaba vest izdala že jutro po storjenem grehu in še med vitjem dima s pogorišča. Ljudem je namignila, da pozna krivca in mestni uradniki so jo takoj zaslišali. Perko je razumel, da mu bo Marušin zlom prinesel hude težave, zato jo je že isti dan in še po prijetju nagovarjal, naj kot ljubimca omeni koga drugega, samo njega ne. Maruša je za nekaj dni podlegla pritisku in preiskovalcem pripovedovala, da je bila tistega večera z nekim raznašalcem prest. Ko se je ta želel z njo pozabavati, je zbežala, luč je padla na tla in požar je bil tu. Preiskovalci so zato poklicali na zagovor šefa kruharne Perka, ki je zanikal, da bi bil omenjeni raznašalec res tam. Maruša je zato spremenila izjavo in navedla nekega kovaškega

13 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 216 in 277.

14 Kasneje je postal doktor obojnega prava in živel v Ljubljani (omemba iz leta 1697 v: Koblar, Ljubljancani, str. 216).

hlapca. Ta je imel trden alibi – tistega večera je bil doma, zunaj mesta. Mestno sodišče je minilo potrpljenje in Maruša je končno obljubila, da bo povedala resnico. Po priznanju in navedbi Perka so oba takoj zaprli v eno od ječ deželskega sodišča na loškem gradu, saj je bilo prešuštvovanje vsaj lažje kaznivo dejanje (po strožjih interpretacijah celo malefični delikt), (nameren) požig pa malefično dejanje, ki ju mestno sodišče načelno ni smelo procesirati, marveč je to lahko storilo le deželsko sodišče. Kasneje so se mestni svetniki sicer izgovarjali, da so Perka predali deželskemu sodišču le zaradi narave dejanja in da bi ga deželsko sodišče lahko bolje zaslišalo, ne pa zato, ker bi ga že vnaprej imeli za malefično osebo.

Procedura in razmerja med mestom in gospostvom Škofja Loka glede sodnih pristojnosti in narave nekaterih deliktov so bili že stoletja nekoliko zapleteni in nikoli idilični. Upravitelj loškega gospostva (»oskrbnik«, do srede 17. stoletja nepravilno imenovan »glavar«) je vsaj od let 1257 oziroma 1274 izvajal deželsko sodstvo.¹⁵ Loško deželsko sodišče je bilo nepriviligirano, brez svojega krvnega sodnika in je praviloma izrekalo kazni le v manjših kazenskih in vseh civilnih zadevah, najtežje delinkvente pa je, vsaj od konca 15. stoletja, oskrbnik v prisotnosti kaščarja, gradiščana, mestnega sodnika in članov mestnega sveta kot prisednikov lahko le zasliševal. Vsaj od leta 1491 in do okoli leta 1535, ko je kranjski red za deželska sodišča ustoličil deželnega krvnega sodnika, je deželni glavar v Škofjo Loko pošiljal deželnega krvnega sodnika, ki pa je to delo prepuščal kar mestnemu sodniku. Le za delikte, storjene znotraj mestnega pomerija, je imel v civilnih in manjših kazenskih zadevah meščanov sodno pristojnost mestni sodnik. Končno sodbo (tudi smrtno obsodbo) je izrekel deželni krvni sodnik, torturo in usmritev obsojenca pa izvedel ljubljanski rabelj.¹⁶ Sodeč po protokolih deželskega sodišča je v 17. stoletju do tega prihajalo razmeroma pogosto in v tisti čas postavljeno literarizirano trpljenje Agate Schwarzkobler v Tavčarjevi *Visoški kroniki* v zgodovinskem kontekstu ni privlečeno za lase.¹⁷ Od leta 1589, ko je oskrbnik dobil pravico klicanja meščanov na grad (sedež deželskega sodišča),

15 »/.../ iudicium provinciale in temporalibus in locis Lok et Gv^otenwerde ac aliis omnibus prediis et possessionibus Frisingensis ecclesie sitis in partibus Marchie (et) Carniole /.../« je leta 1257 patriarh Gregor de Montelongo do preklica podelil freisinškemu škofu Konradu (Schumi, *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain II*, št. 246). Deželni gospod Ulrik III. Spanheimski je sicer leta 1265 potrdil škofiji le pravico do nižjega sodstva na Dolenjskem (Schumi, *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain II*, št. 346), kralj Přemysl Otokar II. pa je deželskosodno oblast nad celotnim gospostvom leta 1274 spremenil v trajno pravico (Zahn, *Codex diplomaticus Austriaco-Frisigensis*. Fontes rerum Austriacarum, II. Abt., 31, št. 306). Leta 1279 si je loško sodstvo prisvojil grof Majnhard Tirolsko-Goriški, kralj Rudolf I. pa ga je pozneje vrnil škofiji (Blaznik, *Škofja Loka*, str. 17–18; Blaznik, *Urbarji*, str. 61).

16 Prim. Kos, *Zgodovinski pobirki*, str. 3–13; Blaznik, *Urbarji*, str. 61–62; Blaznik, *Škofja Loka*, str. 26–32, 125, 170–171, 250–258.

17 Blaznik, *Etnografski pobirki*, str. 56–57; Blaznik, *Loški deželskosodni protokoli iz 1625–1637*, str. 26–32.

so se spori zaostri, ker so meščani trdili, da znotraj mestnega pomerija gospošinski oskrbnik nima sodnih pristojnosti nad meščani. S cesarjevim posredovanjem je do poravnave med zemljiškim gospodom in mestom prišlo šele leta 1637: prva instanca nad meščani v mestnem pomeriju je pripadala mestnemu sodniku, kar je oskrbniku odvzemalo možnost svojevoljnega aretiranja meščanov. Če je bil zločin ali prestopok storjen znotraj mestnega pomerija, je storilca trikrat zaslíšal mestni sodnik v prisotnosti nekaj meščanov, nato pa ga je predal oskrbniku in deželskemu sodišču.¹⁸

Tudi po sporazumu iz leta 1637 se spori glede sodstva niso končali. Ker je bila mestnemu sodišču odvzeta pravica izrekanja sodbe v malefičnih zadevah, podtikanje požara in prešuštvo, česar sta bila osumljena Maruša in Perko, mesto v takih primerih ni prejelo glob.¹⁹ Še več hude krvi so v praksi povzročale deljene pristojnosti, saj ni bilo vedno jasno, ali gre še za prekršek ali že za malefično dejanje. Sploh pa so bile po mnenju tedanjega gosposčinskega oskrbnika Janeza Jakoba pl. Wangneregga na mestnem sodišču izrečene kazni preveč blage.²⁰ Leta 1654 je freisinški škof Wangnereggu spet naročil, naj skrbneje nadzoruje mestno sodišče, predvsem pa naj pazi, da to ne bi posegalo v zadeve, ki niso v njegovi pristojnosti. Oskrbniku je ob tem dal napotke za obravnavo nekega prešuštnika, prijetega zaradi detomora, ter mu naročil, naj na deželskem sodišču, po starih običajih in deželni praksi, z globami ali izgonom sam kaznuje nekaj loških prešuštnic. Nikakor naj tega ne dovoli mestnemu sodišču. Mestnega sodnika in svet mora v prihodnje bolje nadzorovati, ker sta samovoljna in nevestna; mestni svet pa bo škof o vsem tem še posebej posvaril.²¹ Navodilo kaže, da je škof podsodnost težjih spolnih deliktov pravilno prisojal deželskemu sodišču ter da je bilo mestno sodišče v takih zadevah preveč milostno. Oskrbnik je nato škofu razložil, da lahko kranjska mesta, ki nimajo pravice do krvnega sodišča (*pahn und acht*), sodijo le prekrške (*delicta*) domačinov v mestu in pomeriju, nikakor pa malefičnih zadev (*criminalische sachen*). Ker pa sta dvojno in serijsko prešuštvo po oskrbnikovem mnenju huda zločina, kaznovanja nekega obtoženca ni mogel prepustiti mestnemu sodniku, marveč ga je predal deželskemu sodišču. Razlaga je bila pravilna. Mestnega sodnika Jurija Früebergerja,²² je

18 Blaznik, Od reverza (1589) do transakcije (1637), str. 51–59.

19 Mimogrede – leta 1639 so letni prihodki deželskega sodišča znašali spodobnih 453 gld. (Kos, *Doneski*, št. 157).

20 Wangnereg je svetoval freisinškemu škofu, naj predlaga sodišču, da v zameno za del glob izreka krepkejšo kazni. (Kos, *Doneski*, št. 135).

21 ARS, AS 783, fasc. 22, pismi z dne 6. maja in 9. oktobra 1654 (regest zadnjega je v: Kos, *Doneski*, št. 400).

22 Nad tem sodnikom, bogatim loškim zlatarjem, ki je bil v tistem času tudi plemeniten, se je zaradi domnevne samovoljnosti pri uradnih zadevah Wangnereg pogosto pritoževal in ga leta 1657 in 1658 kljub zahtevi mestnega sveta ni želel še petič zapored potrditi za sodnika. Früeberger je poleg tega še podpiral podložnike, ki so bili v sporu z gospostvom. Meščani so

poročal Wangneregg, je seznanil s priznanjem obtoženega prešuštvovalca, sodnik pa je nato zaslišal inkriminirane ženske, ki so priznale krivdo. Ko pa je oskrbnik mestnemu sodniku ukazal, naj tudi te ženske izroči deželskemu sodišču, mestni sodnik tega ni hotel storiti in oskrbnik ni videl druge rešitve, kot da ga aretira. Ker pa je oskrbnik med postopkom naredil nekaj procesnih napak in ker je deželsko sodišče obsodilo prešuštvovalca na smrt in ga tudi usmrtilo, meščanke pa s silo spravilo pred svoje obličje, se je mestni sodnik pritožil pri deželnem glavarstvu v Ljubljani, ki je odločilo v prid mestnih oblasti. Škof je zaplet obžaloval, vendar oskrbniku ni mogel pomagati.²³

Pritožba meščanov deželnim oblastem priča o razširjenosti vprašljive prakse, da so moralne (prešuštniške) primere pogosto sodila kar mestna oziroma patri-monialna sodišča. Loški mestni sodnik je bil ob oskrbnikovem vpletanju še posebej besen, ker je meščan prišel na natezalnico, čeprav je (tudi po oskrbnikovih besedah) pred tem že priznal krivdo in tortura sploh ni bila potrebna. Revolt pa je povzročila tudi preostra kaznovalna politika oskrbnika Wangneregga, ki si ni pomišljal usmrtiti prešuštnikov, kar se na drugih (podobnih) kranjskih sodiščih tedaj ni več pogosto dogajalo. Na drugi strani je razumljivo tudi Wangnereggovo prepričanje, da mestni sodnik ni vedel, do kod sega njegova oblast ter škofovo pritrjevanje taki razlagi, saj bi vsaka mestna oblast morala vedeti, da prešuštva (zlasti dvojna in serijska) spadajo na deželsko sodišče.²⁴

Leta 1660 je bil Wangneregg, nepopustljivi nasprotnik loških meščanov, že eno leto pod rušo in sodna obravnava je gladko stekla v skladu s sporazumom iz leta 1637. S proceduro so se mestne oblasti povsem uklonile oskrbniku ter deželskemu sodišču in same osumljencev niso niti enkrat uradno zaslišale, čeprav sta bila oba meščana, njuna delikta pa sta se zgodila v mestu in to bi ju lahko trikrat zaslišalo, preden bi ju izročilo deželskemu sodišču. Očitno so zaradi malefičnosti dejanj vsa opravila raje prepustili loškemu oskrbniku, ki je sojenje vodil (pravzaprav je bil tam le na prvem, četrtem in petem zasedanju, ostala zaslišanja pa je vodil mestni sodnik), mestni sodnik Janez Križaj, dva mestna svetnika, včasih še mestni pisar in gosposčinski kaščar pa so bili prisedniki. Zasliševanje se je osredotočilo na Marušo, šibkejši člen v prešuštnem dvojcu, kot so v tistih časih na splošno menili o ženskah. Medtem ko je ona na vseh treh »mehkih zaslišanjih« (*güttlicher examinirt*, tj. zaslišanje brez torture) 29. oktobra, 3. in 5. novembra

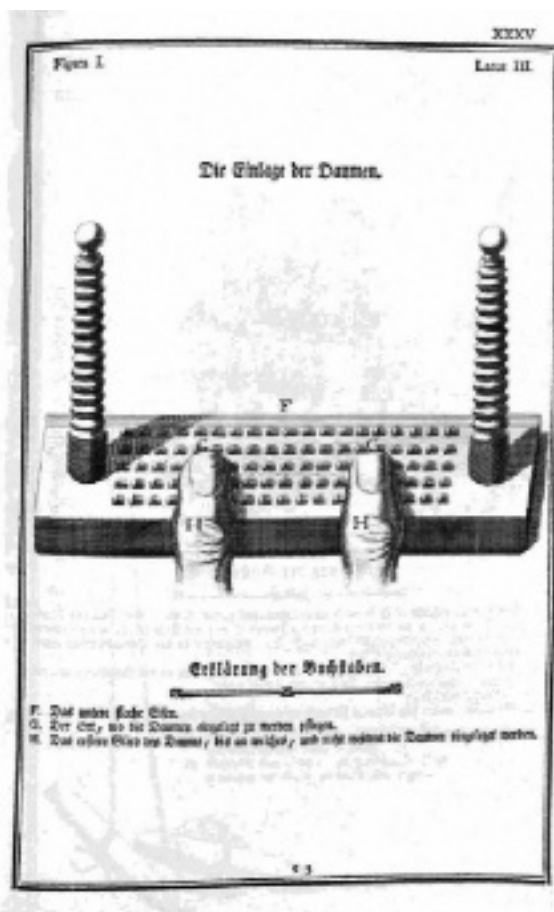
ga seveda imeli za »previdnega« in sposobnega sodnika (ARS, AS 783, fasc. 23; regeste so v: Kos, *Doneski*, št. 430, 446, 447, 450, 454, 455; prim. tudi Blaznik, *Škofja Loka*, str. 307).

23 ARS, AS 783, fasc. 16, spisi z dne 9. oktobra in 21. decembra 1654 ter 5. in 16. maja ter 6. junija 1655 (regeste v: Kos, *Doneski*, št. 400, 409, 415–417).

24 V podobnih dilemah pa so bila tedaj mnoga freisinška mesta in trgi. V Oberwelzu na Štajerskem je do poravnave med mestom, ki ni imelo višjega sodstva, in lastnikom deželskega sodišča Rottenfels prišlo leta 1715; odtlej je magistrat dobival le tretjino glob od težjih deliktov, mdr. tudi od obsojenih mestnih prešuštnikov, sodil pa jih je deželski sodnik (Bischoff – Schönbach, *Steirische und kärnthische Taidinge*, str. 248–256).

brez pomislekov ponovila svojo izjavo, je Perko vztrajno in v popolnosti zanimal sokrivdo ter ni priznal niti prejšnjih prešuštev. Zato se je sodišče 9. novembra odločilo še za malefično pravdo oziroma »mučno zaslišanje« (*peinliche befragung*, tj. zaslišanje s torturo) obeh obtožencev. Tudi na tem zaslišanju (22. novembra) Maruša ni odstopila od prejšnjih izjav, čeprav ji je rabelj palca na rokah trikrat stisnil v primežu (*daumen stoch*).²⁵

Glavne točke obtožnice glede povzročitve požara pa se je Maruši le uspelo otresti in morda ji je prav to rešilo življenje. Za namenjen požig je namreč kazenski red cesarja Karla V. (iz leta 1532, *Constitutio criminalis Carolina*), ki se je do 18. stoletja uporabljal v Škofji Loki in tudi v tem primeru, kot bomo videli v nadaljevanju, predvideval smrt na grmadi.²⁶ V Škofji Loki so npr. leta 1676 nekega požigalca bližnje vasi Gabrsk »pomilostili« le toliko, da so ga obsodili na smrt z obglavljenjem.²⁷

Primer naprave za stiskanje palcev pri inkvizicijskem kazenskem postopku s torturo, kakršnega je predpisoval novi kazenski red iz leta 1768. (*vir: Theresiana*)

- 25 Stiskanje palcev je bil eden najpogostejših načinov mučenja na zasliševanjih na deželskih sodiščih. Bolečina je bila huda, vendar ni pokončala mučenega (z izjemo nevarnosti sepse). Tudi terezijanski kazenski red (*Constitutio criminalis Theresiana*) iz leta 1768 ga je podrobno opisal in predvidel tehnične izvedbe (CCTh, poglavje Instruktion, št. 5 k členu 38, § 9, str. 7 ter ilustracije v poglavju Beylagen, Numerus III in IV, ad Articuli XXXVIII). Za vrste in tehnologijo torture gl. Studen, *Rabljev zamah*, str. 26–32.
- 26 Carolina: Kohler, Scheel, *Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karls V. Constitutio criminalis Carolina* Carolina, čl. 125. Tudi ljubljanski malefični red iz leta 1514 (Otošec, Kambič, Transkripcija, *Malefične svoboščine Ljubljancanov. Ljubljanski kazenski sodni red 3^v*) ter terezijanski kazenski red sta predvidevala enako kazen za namenjen požig (CCTh, II, čl. 99, § 5, str. 270). V Ljubljani so v 17. stoletju resnično sežgali štiri obsojene požigalce (Golec, Ljubljanski malefični red iz leta 1514 v sodni praksi, str. 118–119).
- 27 Blaznik, *Etnografski pobirki*, str. 57.

Sodniki pa so ugotovili, da v Škofji Loki ni šlo za nameren požig, marveč je požar izbruhnil predvsem zaradi Perkove malomarnosti, Maruša pa pri tem ni imela posebne vloge. V takem primeru je bilo kaznovanje prepuščeno sodniškemu premisleku z upoštevanjem predpisanih olajševalnih okoliščin – priporočena kazen za požig v pijanskosti, po nesreči ipd. (sem je smiselno mogoče umestiti tudi prešuštvovanje) je bila denarna globa in odškodnina za povzročeno škodo; če je požigalec ni bil sposoben plačati, bi ga morali izgnati. Revne dekline pa sodniki niso mogli kaznovati niti z denarno kaznijo, kaj šele, da bi ji naložili poravnavo škode.²⁸ Ker pa je požar izviral iz drugega kazenskega dejanja, prešuštvovanja, pri katerem je Maruša vendarle imela dejavno vlogo, so se sodniki ustavili še pri tem. Deželno sodišče je sklenilo, da bo za storjeno prešuštvo Maruši sodbo izrekel deželni krvni sodnik (ta je morda vodil četrto zaslišanje, možno pa je, da jo je deželno sodišče zaslišalo kar samo), sámo pa ji je izreklo le stransko kazen izgona iz sodnega pomerija.²⁹ Marušina poznejša usoda ni znana, saj v sodnem protokolu ni posebne sodbe krvnega sodnika.³⁰ Tudi če ji ta kazni ni izrekel, kar je povsem mogoče, in ji s tem prihranil vsaj telesno kazen, je zagotovo morala za zmeraj zapustiti loško ozemlje.

Vsekakor je imela Maruša srečo tudi s prešuštvovanjem. Tudi ta delikt je bil kazenska, v skrajnem primeru celo malefična zadeva. Zanj je bila sodiščem na voljo široka paleta sankcij, tudi najtežjih (smrtna kazen), čeprav tega ni izrecno predpisovala niti *Carolina*.³¹ Kaznovanje lažjih primerov je bilo prepuščeno običajem,³² kar je pomenilo odvisnost od subjektivnih pogledov sodnikov na moralo. V 16. stoletju se je večina prešuštnih mož in žena v deželskem sodišču Škofja Loka hujših kazni najbrž rešila z duhovno pokoro³³ ali pa so jih doletele le pogojne kazni in celo pomilostitve. V drugi tretjini 17. stoletja pa se je odnos do prešuštnikov na Loškem zaostрил, kar je bila posledica spleta okoliščin. Že omenjeni dolgoletni oskrbnik Wangneregg je strožje preganjal in sankcioniral spolne

28 Tako je bilo predvideno v gornjeavstrijskem kazenskem zakoniku *Ferdinande* iz leta 1657, ki so ga zaradi večje natančnosti kot jo je sodnikom nudila *Carolina*, uporabljali tudi na Kranjskem (*Ferdinande*, čl. 83 § 8). Tudi terezijanski kazenski red je za nenameren požig izrecno prepovedoval smrtno kazen in previdel le plačilo globe in povrnitev škode. Če storilec ni bil finančno sposoben, bi ga morali kaznovati z izgonom in telesno kaznijo (CCTh, II, čl. 99, § 7, str. 270).

29 ARS, AS 783, knjiga 65, zapisi obravnav z dne 29. oktobra ter 3., 5., 9., 11. in 22. novembra 1660.

30 Loški deželski protokoli ne vsebujejo popolnih opisov malefičnih zaslišanj pod torturo.

31 *Carolina*: Kohler, Scheel, *Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karls V. Constitutio criminalis Carolina* Carolina, čl. 120, 121.

32 Studen, *Rabljev zamah*, str. 48–50.

33 Npr. leta 1561 Jernej Osenik s Trebije, ki je zbežal z bratovo ženo. Na deželskem sodišču v Škofji Loki ga je na prošnjo žene in z ozirom na pet majhnih otrok krvni sodnik Jurij Mandl pomilostil in prepustil cerkveni gosposki, da mu izreče pokoro. Obljubil pa je, da se s pobeglo svakinjo ne bo nikoli več srečal (ARS, AS 783, fasc. 16, izjava z dne 4. 9. 1561; regest v Kos, *Doneski*, št. 25).

delikte, neusmiljeno pa incestoidne zveze, detomorilke in dvojne prešuštnike. Wangneregg in njegova žena Marija sta bila namreč zelo pobožna in moralna, o čemer priča tudi njuna naklonjenost jezuitom in bratovščinam.³⁴

Novi freisinški škof Albrecht Sigmund (1652–1685) pa je bil nezadovoljen z delom mestnega sodišča in je od Wangneregga zahteval, naj sam prevzame pregon in sojenje prešuštnikov ter postopa po starih običajih in deželni praksi; o zelo strogem kaznovanju v navodilu sicer ni bilo govora. Toda oskrbnik je boljši nadzor razumel v zaostrenem sankcioniranju delinkventov, kot nalašč pa že sicer ni bil naklonjen loškim meščanom, s katerimi se je prepiral o pristojnosti mestnega sodišča, ki je preventivno in blažje kaznovalo mestne grešnike, da le ne bi prišli v roke oskrbnika. Wangneregg je že leta 1634 pisal prejšnjemu škofu Vidu Adamu, naj mestnemu sodišču predlaga, da v zameno za del glob vendarle izreka strožje kazni.³⁵ Prav med Wangneregovim dolгим oskrbništvom je deželsko sodišče spolnim delinkventom razmeroma pogosto dodelilo smrtno kazen, vendar iz znanih primerov le ni mogoče razbrati trdnega vzorca. Tako so deželski sodniki leta 1631 Margareto Klobovs, ki je zanosila zunaj svojega zakona, pomilo-stili na manjšo sramotilno kazen (izpostavljenost v župnijski cerkvi), pet let prej pa so Andreja Okorna, ki je prešuštvoval s svojo pastorko in ji naredil otroka, obsodili na smrt z obglavljenjem; dekle so dali »le pretepsti«, izpostaviti na sramotilni steber in jo za vedno izgnati iz gospodstva.³⁶ Škof Albrecht Sigmund se je zavedal, da takšna kaznovalna politika vznemirja meščane. Wangneregg je zato večkrat predlagal nekaj popustljivosti, a ga načelni oskrbnik vse do svoje smrti (1659) ni poslušal in se vse do takrat zapletal v spore z mestnim sodiščem in deželnimi oblastmi.³⁷

Kmalu po Wangneregovi smrti so se tudi v Škofji Loki, z nekaj zamude v primerjavi s primerljivimi sodišči v deželi, sodbe »običajnim« prešuštnikom in nemoralnežem (ne pa detomorilkam, ubijalcem, roparjem ipd.) spet začele izogibati smrtni kazni. Natančneje: podatkov o smrtni kazni za prešuštnike je manj ravno toliko, kot je v loškem arhivu ohranjenih malo deželskosodnih protokolov iz tistega časa. Najpogostejši (povezani) kazni za prešuštnike sta postali javno sramotenje in dosmrtni izgon z ozemlja sodišča, gospodstva ali celo dežele. V resnici je bil izgon prvotno mišljen le kot stranska kazen za tiste, ki so ušli smrtni kazni. Obsojanje na daljše zaporne kazni pa do sredine 18. stoletja še ni bilo

34 Marija je bila ena prvih dobrotnic in članic ljubljanske bratovščine Marijinega brezmadežnega spočetja (ust. 1624), Janez Jakob pa je bil celo rektor in »prvi pospeševalec« loške bratovščine Rešnjega telesa, ki jo je pomagal ustanoviti na prigovarjanje v Škofji Loki dejavnih (v ljudskih misijonih) jezuitov. Njegov bližnji sorodnik Gotfrid je bil v letih 1662–1666 namestnik rektorja ljubljanskih jezuitov (Kiauta, Baraga, *Letopis*, str. 144, 219, 235, 240).

35 Kos, *Doneski*, št. 135, 157.

36 Blaznik, *Etnografski pobirki*, str. 57; Blaznik, Loški deželskosodni protokoli iz 1625–1637, 26–27.

37 Kos, *Doneski*, št. 400, 441, 442.

v rabi. V celotnem spektru kazenskega prava sta tortura in smrtna kazen Ločane v 18. stoletju le še izjemoma prizadeli. To je v pismu škofu leta 1722 posredno potrdil oskrbnik, češ da so se mestne vislice podrle že pred mnogimi leti.³⁸ Maruša je imela leta 1660 torej srečo, da se Perko z njo ni pozabaval že dve let prej.

Pri prešustvu je večji del krivde sicer nosil poročeni storilec, ker je omadeževal zakrament zakonske zveze in zraven tudi javni red ter družbene norme. To pa ni bilo upoštevano, če je bil poročeni v ljubezenskem dvojcu moški in če je bil za nameček še ugleden član skupnosti, kot je bil tudi Perko; v takem primeru je večja kazen zadela (celo samsko) žensko.

Pozornost loškega deželskega in mestnega sodišča bi se po Marušini delni obsodbi morala obrniti še k lažnivemu in očitno najbolj krivemu Perku, ki ga na dotedanjih zaslišanjih niso posebej zasliševali, po vsakem Marušinem zaslišanju je dal le izjavo o njenih priznanjih. Soočen z Marušinim priznanjem in v strahu pred zaslišanjem s torturo, kot so v pismu notranjeavstrijski vladi zapisali mestni svetniki, je s pomočjo sina Janža dosegel premestitev na deželnoglavarstvo sodišče v Ljubljani. V ječi na ljubljanskem gradu je ostal do 23. februarja 1661. Kljub zaporničkim grozotam (v loškem zaporu je bil le zvezan, v Ljubljani pa je bil celo v železnih okovih in podvržen manjši torturi) je bila to modra odločitev, saj se je v Škofji Loki tik pred zdajci izognil zaslišanju s torturo in najbrž težji kazni, kot je doletela Marušo. Ker je bila dekla oproščena krivde za požar, bi se tako vse zgrnilo nanj, saj so vsi dokazi govorili proti njemu, o njegovi moralni neprimernosti pa je že prej podalo izjavo več nekdanjih dekel in celo njegov zet. S spretnim prenosom sojenja je sin Janž Luka odprl pot odvetniškemu preigravanju, ki še danes prevečkrat pripelje do oprostitve kriminalca. In kako se je formalno še nezaključen primer sploh lahko znašel v Ljubljani?

Deželnoglavarstvo sodišče je bilo v nekaterih civilnih zadevah prvostopenjsko sodišče za privilegirane sloje in zemljiška gospostva, za svobodnike, tujce, deželnoknežje uradnike ter apelacijska instanca za sodbe nižjih, tj. patrimonialnih in ljudskih sodišč.³⁹ Perko po statusu ni bil upravičen do prvostopenjskega sojenja na tem sodišču, kot loški meščan pa le do pritožbenega procesa. Le do konca srednjega veka je bilo mogoče proti sodbam loškega mestnega sodnika apelirati na loškega oskrbnika in nato na freisinškega škofa, od leta 1549 pa sta se deželsko in mestno sodišče šteli za eno instanco, apelacija pa je bila že od leta 1541 mogoča le na kranjskem deželnoglavarstvem sodišču, ne pa tudi v Freisingu.⁴⁰ Očitno je Perkovemu učenemu sinu deželno glavarstvo uspelo prepričati, da je bil oče že obsojen na prvi stopnji (mestno oziroma deželsko sodišče), čeprav Perko tam niti na vrsto še ni prišel za malefično zaslihanje, ki mu je bilo naloženo 9. novembra, kaj šele, da bi mu bila izrečena sodba, kot je že bila Maruši. Očitno je že prej vložil pritožbo pri deželnoglavarstvem sodišču, kot da bi bil že obsojen,

38 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 258.

39 Polec, *Razpored*, str. 4, 19–22.

40 Blaznik, *Urbarji*, str. 62–63; Polec, *Razpored*, str. 13.

in bil že 21. novembra (dan pred Marušinim malefičnim zaslišanjem) v ljubljanski ječi. Zaradi pomanjkanja zapisov podrobnosti tega sojenja ne poznamo.⁴¹ Glede na procesualne predpise v deželnih sodnih redih in prakso deželnoglavarskega sodišča ter navedbe v stroškovniku domnevamo, da je teklo nekoliko drugače, predvsem pa je bilo precej daljše in je zajelo različna dokazovalna sredstva. Sojenje je najbrž vodil deželni upravnik s prisedniki ter s pomočjo deželnega krvnega sodnika. Perko je bil večkrat zaslišan, zanj je pričala tudi žena, malo so ga tudi mučili. Branil ga je odvetnik (Maruša ga ni potrebovala, saj je takoj priznala svojo krivdo), ki je vlagal pisne procesne zahteve, ki so zavirali in ovirali proces. Marušinega priznanja in obsodbe sodišče sploh ni upoštevalo. Danes bi rekli, da so izločili dokaze.

Tako se je zgodba končala v skladu z običaji in tradicijo slepe pravice. Z očiščevalno (15. december 1660) in še dopolnilno prisego (22. februar 1661) se je Perko prelahko, kot so kasneje razočarani pravilno ugotavljali mestni svetniki (zgolj prisega ne operejo obtožb pri malefičnih deliktih proti javnemu miru in skupnosti!), tudi s pomočjo ženinenga pričanja (to ni bilo po pravu, saj ona za moža ne more pričati, lahko le poda izjavo, so menili), rešil obtožb in 23. februarja 1661 je bil izpuščen kot nedolžen človek. Mestu Škofja Loka je bilo obenem naloženo, da se z njim poravna glede sodnih stroškov, škode, žalitve in duševnega trpljenja. Spet svobodni Perko je namreč takoj sestavil stroškovnik, s katerim je želel za »neupravičeno žalitev za očitano prešuštvo in povzročitev požara« najkasneje v dveh tednih dobiti finančno zadoščenje. Seznam je zelo natančen (obsega kar 7 strani),⁴² gotovo pa ga je sestavil pravnik, saj vsebuje natančne navedbe in cenik sodnih taks za vsa pravna dejanja, zapise sodišča in odvetnika (skupaj 71 goldinarjev), plačila rablju, zaporniškim čuvajem, prehrano v zaporu, potne stroške za sina in odvetnika na relaciji Škofja Loka - Ljubljana idr. Perko je posebej navedel 126 goldinarjev, ki si jih je naračunal za trpljenje v neupravičenem preiskovalnem priporu v Ljubljani, in sicer med 21. novembrom 1660 in 23. februarjem 1661 (za vsak dan po en goldinar). Zanimivo pa je, da si tega stroška ni upal povišati tudi za ždenje v loškem zaporu. Ker si je v ljubljanskem zaporu baje sam plačeval prehrano (navsezadnje je bil premožen), je zahteval dobrih devet goldinarjev, grajski straži pa je sam plačal (sic!) kar 37 goldinarjev. Za materialno škodo (najbrž je mislil na izpad dohodkov) je naračunal kar 355 goldinarjev. Največji zahtevek pa je predstavljalo nadomestilo za »grozote in žalitve (danes bi rekli fizično in duševno trpljenje), ker mu deželne oblasti niso pomagale, čeprav je bil kot povsem nedolžen človek, obrtnik in časten mož predan v torturo« – 500 zlatih dukatov (ali 1.778 goldinarjev); celoten znesek je tako znašal kar 2.377 goldinarjev. Brez dvoma je šlo za močno pretirano visoko vsoto, ki bi danes ustrezala znesku več kot 70.000 evrov. Dejanski sodni stroški mesta so bili bistveno manjši,

41 V neurejenem fondu »Deželnoglavarsko sodišče za Kranjsko« v ARS (AS 313) je v protokolih luknja ravno za čas med letoma 1628 in 1684.

42 BayHStA, HL-4, fasc. 34, mapa 157D, nepaginirano.

čeprav je moralo poravnati stroške mestnemu pisarju za vodenje zapisnika, za usluge pa še krvnemu sodniku, rablju, čuvajem na gradu ...; najbrž ni šlo za manj kot 100 gldinarjev.

Mestni svetniki se niso predali, saj je bila vsota nevzdržna za mestne finance, bila pa je tudi nevaren precedens. Ko pa je v mesto 8. marca 1661 prispelo še pisno opozorilo deželnega glavarja grofa Auersperga, naj se v naslednjih štirinajstih dneh poravnajo s Perkom, so 20. aprila 1661 za pravno in politično podporo zaprosili freisinškega škofa Albrechta, svojega gospoda.⁴³ Ker pa je bil škof tujec, in zato v kroničnem konfliktu z deželnimi oblastmi, si niso mogli obetati uspeha. Ni jim preostalo drugega, kot da notranjeavstrijsko vlado v Gradcu zaprosijo za pravico do pritožbe. Vlada je bila namreč zadnja nadzorstvena in revizijska instanca za sodbe mestnih in deželskih sodišč v malefičnih zadevah ter apelacijska instanca za vse sodbe deželnega glavarstva.⁴⁴ V podrobni prošnji, ki so jo sestavili učeni pravniki,⁴⁵ so skušali marginalizirati svojo vlogo pri Perkovi aretaciji. Najbrž jih je bolelo prav to, da je Perka imelo poldrugi mesec v ječi pravzaprav deželsko sodišče, pa ni nosilo nobene finančne odgovornosti. Še bolj jih je peklo zavedanje, da so med procesom v Ljubljani nespametno molčali in niso protestirali ob prenosu procesa v Ljubljano.

Kako so torej lahko oni, ki so oktobra 1660 ravnali tako previdno in se, z izjemo aretacije in prisedništva, na zaslišanjih niso neposredno vmešavali, zdaj obsojeni na plačilo? Vlado so najprej opozorili na absurd, da je toženec tožil tožitelja, tj. mestni svet, čeprav je bil ta po službeni dolžnosti prisiljen v pravdanje, saj Perka formalno ni obtožilo mesto, marveč ga je prijavila njegova dekla. Glavno težavo so videli v tem, da v zadevi niso nastopili kot tožniki, marveč kot sodniki in zato Perkova obtožba zaradi žalitve in vračila stroškov njih ne more zadevati. Sploh pa imajo sodno oblast le v mestnem pomeriju, lastnik deželskega sodišča pa je freisinški škof. Mestni svet Perka zato sploh ni dal v torturo, niti ga ni kaznoval, marveč le predal deželskemu sodišču, »da ne bi storili napake«, čeprav so po *Carolini* (citirali so 31. člen) zaradi soglasnih izjav in indicev imeli možnost zaslišanja s torturo ter kaznovanja (*Carolina*, 61. člen). Prav vse je namreč potrjevalo Perkovo krivdo za prešuštvo in požar, ne glede na pravno neustrezno ter lažnivo pričanje Perkove žene v moževo korist in napačno uporabljeno prisego v Ljubljani, saj bi se Perko moral »očistiti« ne pa le dati očiščevalno prisego. Čudili so se tudi, zakaj Perko žalitve ni omenil že na deželskem sodišču. Na koncu so protestirali, ker jih je deželno glavarstvo kljub argumentom obsodilo za žalitev in naložilo povračilo stroškov in škode ter odreklo pravico do apelacije.

43 BayHStA, HL-4, fasc. 34, mapa 157C, kopije dopisov z dne 22. februarja, 8. marca in 20. aprila 1661.

44 Polec, Razpored, str. 6, 13, 22.

45 V dopisu je množica izvirnih citatov iz *Caroline* in številnih nemških del o procesnem pravu izpod peres juristov Josepha Mascanda, Johanna Schneiderja, Airerja, Jobsta Baumharderja, Emericha Rosbacha, Joachima Mynsigerja.

Podrobnosti o tem, kako se je zadeva razpletla, niso znane. Perko gotovo ni nikoli več opravljal kakšne javne funkcije v Škofji Loki, če se je tja sploh še vrnil. Meščani mu požiga in izsiljene nedolžnosti niso odpustili. Tudi če je bila mestu pritožba zavržena, vse zahtevane odškodnine najbrž ni dobil, saj je bila za mestni proračun odločno previsoka. Šlo je za približno petkratni letni dohodek deželskega sodišča ali šestino letnih dohodkov celega zemljiškega gospostva!⁴⁶ Zaradi dolgotrajnega pravdanja in zavlačevanja je bil kompromis najboljša rešitev. Mestni svetniki so se lahko le tolažili, da so bogatejši za novo, čeprav krivično izkušnjo: procedura je v birokratsko upravljani skupnosti bistveno pomembnejša od dokazov in resnice; za vplivne osebe z zvezami pa veljajo drugačna pravila kot za marginalne osumljence. Edina žrtev je bila tako obsojena ter izgnana skromna dekla Maruša, in sicer samo zato, ker je 7. oktobra 1660 z gospodarjem odšla v mestno kruharno, tako kot so pred njo brez posledic šle že mnoge druge dekline. Nam pa je primer lepo pokazal, kako na videz malenkostna naključja lahko usodno prekrojijo zgodovino in kako en sam krut in neizprosen seks skoraj uniči še tako vzorno mesto.

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (ARS)

Graščinski arhivi, Škofja Loka (AS 783), knjiga 65, fasc. 16, 22, 23.

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München (BayHStA)

Freising Hochstifts-Literalien (HL-4), fasc. 34, mape 157C, 157D, 157 E. Mikrofilm tega gradiva je v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL ŠKL 286), Dopolnilni mikrofilmi, št. 106.

Bischoff, Ferdinand; Schönbach, Anton Emanuel: *Steirische und kärnthische Taidinge*.

Österreichische Weisthümer 6. Wien : Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, 1881, 735 str.

Blaznik, Pavle: *Urbarji freisinške škofije*. Viri za zgodovino Slovencev 4, Srednjeveški urbarji za Slovenijo, zv. 4. Ljubljana : SAZU, 1963, 472 str.

Carolina: J. Kohler, W. Scheel, *Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karls V. Constitutio criminalis Carolina*. Halle a. S. : Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1900, 144 str.

CCTh: *Peinliche Gerichtsordnung. Constitutio criminalis Theresiana*. Wien : 1769, 282 str.

Ferdinanda: *Der Roemischen Kayserlichen auch zu Hungarn und Boheimb etc. koeniglichen Majestaet Ferdinandi Deß Dritten ... Neue peinliche Landgerichts-Ordnung in Oesterreich unter der Ennß, Erster und Andreter Theil*. Wien : 1678, 169 str.

Kiauta, Marija; Baraga, France: *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)*. Ljubljana : Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2003, 407 str.

Otorepec, Božo; Kambič, Marko: Transkripcija, Prevod. V: *Malefične svoboščine Ljubljančanov. Ljubljanski kazenski sodni red*. Gradivo in razprave ZAL 25. Ljubljana, Gradec : Zgodovinski arhiv Ljubljana, Institut für österreichische Geschichte und europäische

46 Leta 1639 so dohodki znašali natanko 14.135 gld. (Kos, *Doneski*, št. 157).

- Rechtsentwicklung der Karl-FranzensUniversität, 2004, str. 9–53.
- Schumi, Franz: *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain II.: 1200–1269*. Laibach : 1884 u. 1887, 470 str.
- Zahn, Joseph: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisigensis*. Fontes rerum Austriacarum, II. Abt., 31. Wien : K. K. Hof- und Staats- Druckerei, 1870, 469 str.

LITERATURA:

- Blaznik, Pavle: Etnografski pobirki iz loških deželskosodnih protokolov 17. stoletja. V: *Traditiones* 5–6, Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1979, str. 55–58.
- Blaznik, Pavle: Iz življenja loškega plemstva v 17. stoletju. V: *Loški razgledi* 17, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1970, str. 33–39.
- Blaznik, Pavle: Loški deželskosodni protokoli iz 1625–1637. V: *Loški razgledi* 23, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1976, str. 25–33.
- Blaznik, Pavle: Od reverza (1589) do transakcije (1637) (Borba loških meščanov z zemljiškim gospodom za utrditev avtonomije). V: *Loški razgledi* 14, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1967, str. 51–60.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str.
- Golec, Boris: Ljubljanski malefični red iz leta 1514 v sodni praksi. V: *Malefične svoboščine Ljubljancev. Ljubljanski kazenski sodni red*. Gradivo in razprave ZAL 25. Ljubljana, Gradec : Zgodovinski arhiv Ljubljana, Institut für österreichische Geschichte und europäische Rechtsentwicklung der Karl-FranzensUniversität, 2004, str. 108–123.
- Golob, France: Stavbni razvoj in zgodovina nunskega samostana v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 28, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1981, str. 152–171.
- Koblar, Anton: Ljubljanci 17. stoletja. V: *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 10, Ljubljana : Muzejsko društvo za Kranjsko, 1900, str. 179–239.
- Kos, Franc: Zgodovinski pobirki iz loškega okraja. V: *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 2, Ljubljana : Muzejsko društvo za Kranjsko, 1892, str. 1–29.
- Kos, Franc: *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Ljubljana : Matica Slovenska, 1894, 368 str.
- Polec, Janko: Razpored sodnih instanc v slovenskih deželah od 16. do 18. stoletja. V: *Zbornik znanstvenih razprav* 6, Ljubljana : Samozaložba profesorskega zbora Juridčne fakultete v Ljubljani, 1928, str. 1–27.
- Studen, Andrej: *Rabljev zamah. K zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem od 16. do začetka 21. stoletja*. Ljubljana : Slovenska matica, 2004, 238 str.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki*. I, Predmestja Karlovec, Trata, Studenec, Kapucinsko predmestje. Druga polovica 18. stoletja do 1880. Gradivo in razprave ZAL 4. Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1981, 249 str.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki*. II, Klobovsova ulica, Mestni trg, Spodnji trg, Cankarjev trg, Blaževa ulica. Druga polovica 18. stoletja do 1884. Gradivo in razprave ZAL 7, Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1984, 221 str.
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*. Laybach , 1689.

Summary

When passion ignited Škofja Loka

About the town fire in 1660, the trial of the incendiarists and their (non)punishment

Among the many records of fires in Škofja Loka, that of the catastrophe of 1660 stands out, when flames destroyed the 35 richest houses in the Upper Square and the Convent of St. Clare. Sources also reveal an interesting aspect of the functioning of structures of authority in seeking the causes and punishing the guilty, and ensuring public order. The fire broke out in the premises of the municipal bakery at the town hall, on 7 October 1660.

Its manager was Sebastijan Perko, who that evening was there secretly adultering with his maid Maruša. During their love-making, a candlestick fell and ignited the fire. The following day, Maruša hinted that she knew who was guilty. After her confession, the municipal court because of the malfeasance of the acts, handed the lovers over to the district court, which was the only one that could try the crimes of adultery and arson, although the suspects were citizens and the crimes took place in the town. Interrogation focused on Maruša, who confirmed her statement in three interrogations, but Perko denied it all. The court therefore interrogated Maruša under torture but the accused did not deviate from her previous statements. Maruša succeeded in shaking off the charges of causing the fire, which saved her life.

For deliberate arson, the Imperial Penal Code of 1532, on which the judges also relied in this case, even threatened death by burning at the stake. The judges found that it was not deliberate arson but Perko's negligence. Because this derived from the adultery, the specification of the punishment referred to this. Even the offence of adultery was punishable, sometimes even as a malfeasance but the penal code did not precisely specify the punishment. In the 16th century, the majority of men accused of adultery avoided more serious punishment at the district court in Škofja Loka by spiritual penitence, or they received only a conditional punishment.

In the second third of the 17th century, the treatment of immorality became less tolerant. The strict Škofja Loka warden, Janez Jakob Wangneregg (1628–1659), often even handed down the death penalty for more serious sexual offences. The Freising Bishop Albrecht Sigmund (1652–1685), though, was not in favour of strict punishments since he was aware that a strict penal policy encouraged rebellion among the citizens.

So immediately after Wangneregg's death, adulterers were no longer condemned to death in Škofja Loka. The commonest punishments were public shaming and exile for life. The court also behaved in such a way in Maruša's case when it relinquished judgement for adultery to the provincial judge and only handed down a secondary punishment of expulsion from the court precincts. Her later fate is unknown.

Perko, though, even before the judgement, succeeded in having his case transferred to the provincial governor's court in Ljubljana, although in view of his status as a Škofja Loka citizen he was not entitled to a first instance trial before it but only to an appeal. He clearly managed to persuade the provincial officials that he had already been judged at first instance in Škofja Loka, although his turn to be interrogated for malfeasance had not even come. Because the court did not take into account Maruša's confession and sentence, he succeeded in resolving both charges merely with an oath. On 23 February 1661, the court pardoned him and ordered the town of Škofja Loka to settle with him in relation to costs and pecuniary damages for mental suffering, since Perko claimed 2377 goldinars costs and damages. The claim was intolerable for Škofja Loka finances, so the town councillors requested the final instance of review, the Inner Austria Government in Graz, for the right to appeal. In the request they tried to minimise their role in Perko's arrest, on the grounds that they were ex officio forced into litigation and they did not appear in the case itself as plaintiffs but only as judges. We do not know the final outcome of the appeal but certainly Perko never again performed any official function in Škofja Loka and probably also did not get all the claimed damages.